

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента
Прищепи Світлани Михайлівни на дисертацію Прашко Олени
Володимирівни «Розвиток соціальної компетентності підлітків засобами
проектування навчально-виховного процесу», подану до захисту на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 –
теорія і методика виховання

Реалії сьогодення зумовлюють необхідність перенесення акценту в
освітніх системах на особистість дитини, на вивчення можливостей та
обставин її розвитку, умов саморозкриття на різних етапах її життєдіяльності.

У цьому контексті слід зазначити, що державна політика у галузі
виховання визначається принципами гуманістичної педагогіки, а саме:
виховання нового покоління, здатного не тільки досягнути сутність існування
людини, а й творчо вирішувати їх згідно з вимогами часу. Ось чому проблема
розвитку соціальної компетентності підлітків засобами проектування
навчально-виховного процесу набуває сьогодні особливого звучання і є
актуальною.

Обраний автором підлітковий вік та відповідна тема дисертаційного
дослідження цілком виправдані, адже, як зазначає дисертантка (ст. 28-29), в
умовах сьогодення багато дослідників називають причиною збільшення
підліткових проблем (агресивність, порушення суспільних правил та норм) –
недостатню підготовленість підлітків до взаємодії з ускладненим
нестабільним соціальним середовищем, низьку компетентність в рішенні
соціальних проблем, що виникають.

Тема дисертації є складовою комплексних досліджень Державного
вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН
України «Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності
в умовах змін» (державний реєстраційний номер 0112U000700). Тему
дослідження затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти» НАПН України (протокол № 1 від 11.01.2012 р.) та

УДПУ імені Павла Тичини
Вхідний № 223
18 02 2016 р.

погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 25.09.2012 р.).

Дисертаційну роботу Прашко О.В. вирізняють достатня глибина теоретичних підходів і конкретність методичних пропозицій. Автором грамотно сплановано науковий пошук, про що свідчить формування основних дослідницьких категорій. Чіткість концептуальних засад, з яких виходить дисертантка, зумовлює чіткість завдань дослідження, які повністю зреалізовані в ході теоретико-експериментальної роботи.

Слід зазначити змістовність і логічність композиційної побудови дослідження, чітку окресленість його вихідних позицій. Добре продумана структура дисертації, формулювання назв розділів і підрозділів, які належно відображають логіку та зміст дослідницьких новацій.

У першому розділі «Розвиток соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу як наукова проблема» – проаналізовано основні теоретичні положення, концепції та підходи до визначення соціальної компетентності та уточнено визначення поняття розвиток соціальної компетентності підлітків, розмежовано дефініції «компетентність» та «компетенція».

Дисертантка виокремлює в структурі соціальної компетентності компоненти: когнітивний, аксіологічний, поведінковий та емоційно-вольовий, подаючи детальну їх характеристику на сторінках 33-36 дисертаційного дослідження. Це дало їй змогу з'ясувати, що розвиток соціальної компетентності підлітків залежить від значної кількості взаємозалежних чинників: суб'єктивних та об'єктивних (вікові особливості та психофізіологічні якості особистості підлітка; природні здібності), зовнішніх та внутрішніх (психоемоційний клімат освітнього закладу і родини; суспільні процеси; життєвий досвід підлітка); колективних та індивідуальних (особливості організації соціального виховання та процесу соціалізації в освітньому закладі; рівень взаємодії з однолітками та дорослими; мотивація діяльності); сприятливих та несприятливих (узгодженість дій учасників

навчально-виховного процесу; спрямованість дій на розвиток особистості підлітка в процесі проектування, його потенційних можливостей; дотримання педагогічних принципів; характер та умови організації взаємодії; достатність ресурсів).

В цілому аналіз значної кількості психолого-педагогічної літератури (251 джерело, з них 11 – іноземною мовою) дозволив виробити чіткі теоретичні позиції, які стали надійною базою експериментального дослідження особливостей виховання соціальної компетентності підлітків у навчально-виховній практиці сучасної школи.

На основі виокремлених компонентів соціальної компетентності глибоко досліджено особливості підліткового віку. Велика увага приділяється вивченню вікових меж, оскільки хронологічно підлітковий період, як фаза життєвого шляху, презентований в наукових джерелах неоднозначно. Авторка посилається на Т. Кравченко, і розглядає два періоди: молодший і старший підлітковий вік (с.39), зазначаючи, що кожний з цих етапів характеризується сукупністю новоутворень, які активізують чи гальмують належний перебіг процесу розвитку соціальної компетентності підлітків.

Прашко О.В. стверджує, що успішність особистості підлітка певною мірою залежить від розвитку вольових якостей та довільності, навичок спілкування, що проявляються в умінні аргументувати власну точку зору, стримувати емоції, чути аргументи інших, відстоювати судження в процесі діалогу, знаходити адекватні способи виходу із різних конфліктних ситуацій. Ці завдання ефективно вирішуються шляхом залучення підлітків до активної участі в проектній діяльності соціального спрямування. Дослідниця, на основі аналізу літератури (ст. 46) розглядає педагогічне проектування як педагогічну технологію, яка найбільш повно задовольняє запити педагогічної громадськості щодо реалізації компетентнісного підходу в педагогічній теорії та практиці з метою розвитку соціальної компетентності підлітків.

У контексті дослідження дисертанткою детально проаналізовано методологічні підходи до проектування (компетентнісний, системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, культурно-ціннісний, філософсько-методологічний, технологічний, системно-структурний) та його принципи (людиноцентризму, саморозвитку, повноти та цілісності, зворотного зв'язку, розвитку проектного мислення, декомпозиції).

Чітка послідовність та наступність, підпорядкованість змісту мети та завдання в цілому, є особливостями другого розділу дисертації «Стан розвитку соціальної компетентності підлітків».

Автором описано і проаналізовано методику вивчення соціальної компетентності підлітків. На основі виділених компонентів соціальної компетентності підлітка дібрано відповідні критерії та показники розвитку соціальної компетентності підлітків.

Хотілося б зазначити, що дисертанткою вдало запропонований діагностичний інструментарій для дослідження стану розвитку соціальної компетентності підлітків, до якого увійшли різні методики, авторські анкети, метод педагогічного спостереження, інтерв'ю, бесіда, тестування, контент-аналіз написаного учнями твору «П'ять найважливіших для мене цінностей». Окрім психологічних методик до діагностичного інструментарію було включено аналіз документації, зокрема: плани роботи навчальних закладів, класних керівників, звіти про виховну діяльність та результати проектної діяльності, твори учнів на соціальну тематику.

Варто зазначити, що у даному розділі авторкою, на основі окреслених вище критеріїв визначено відповідні рівні розвитку соціальної компетентності підлітків: високий, середній, низький.

Ретельно продумана експериментальна база дослідження, яка полягала у виявленні відмінностей у рівнях розвитку соціальної компетентності за такими чинниками, як стать, вік, тип навчального закладу, місце розташування. Адже, дослідниця, вже зазначала (ст. 37), що розвиток соціальної компетентності підлітків залежить від значної кількості

взаємозалежних чинників, в тому числі тих, на яких базувалася діагностика соціальної компетентності.

У результаті анкетування вчителів, бесід виявлено, що значна частина педагогів епізодично використовують у практиці роботи навчальні та навчально-виховні проекти, але не до кінця розуміють сенс завдання та зміст педагогічного проектування. Тому й результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що переважна більшість підлітків виявили середній та низький рівні розвитку соціальної компетентності.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов розвитку соціальної компетентності засобами проектування навчально-виховного процесу» велика увага приділяється детальній характеристиці педагогічній моделі та реалізації педагогічних умов розвитку соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу.

Дисертанткою запропоновано модель проектування навчально-виховного процесу (рис. 3.1., ст. 107), в якій відображено послідовність та смислове значення етапів проектування (підготовчого, основного, заключного), розкрито взаємодію складових педагогічної системи, її динаміку й розвиток з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів та умов.

Так як проектування полягає в цілеспрямованій діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу для досягнення мети, то уваги заслуговує детально розроблений дисертанткою за етапами проектування зміст діяльності адміністрації освітнього закладу, психологічної служби та класного керівника з розвитку соціальної компетентності підлітків (таблиці 3.1., 3.2., 3.3., ст.110-112, 115).

Окрема увага приділялася ознайомленню педагогів з результатами констатувального етапу за кожним структурним компонентом соціальної компетентності підлітків, виявленим проблемам і труднощам. Розроблена дисертанткою програма для педагогів «Теорія і практика розвитку соціальної компетентності» мала на меті підвищення знань адміністрації та педагогів

навчальних закладів щодо розвитку соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу.

Особливо високої оцінки заслуговують методичні аспекти реалізації визначених педагогічних умов. Автором детально продумано і належно представлено оригінальний зміст, методи, прийоми, форми виховної роботи, переважно, класного керівника з підлітками щодо розвитку соціальної компетентності, які реалізовувалися через програми для роботи з підлітками «Соціальна компетентність. Соціальна дія. Соціальна успішність» та цільового проекту організації навчально-виховної діяльності «Розвиток соціальної компетентності підлітків». Це переконливо засвідчує про плідну діяльність у сфері теорії і методики виховання, дисертантки як педагога, організатора конструктивної взаємодії учасників виховного процесу. Зокрема, йдеться про такі специфічні форми під час урочної та позаурочної роботи, як різні види дискусій (ситуаційні ігри, круглі столи, форум, симпозіум, експрес-дискусія), проекти (індивідуальні, групові, колективні), години спілкування з елементами тренінгу, тренінги, соціальні акції тощо. Така робота є органічною складовою суб'єкт-суб'єктивної взаємодії, яка здійснюється на основі діалогу, обміну поглядів вихователя і вихованця.

Використання оптимальних форм та методів у поєднанні з їх відповідним комунікативним забезпеченням та психолого-педагогічним супроводом, вдале проектування виховної діяльності, сприяли розвитку соціальної компетентності підлітків. Педагогічні умови, запропоновані дисертанткою для розвитку соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу, дають позитивну динаміку у всіх експериментальних школах, незалежно від їх типу та розташування і в цьому плані є універсальними.

Таким чином, найбільш значимим у дисертаційному дослідженні є наукова новизна, яка полягає у тому, що вперше визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови розвитку соціальної компетентності підлітків (запровадження проектування у навчально-виховному процесі

загальноосвітнього закладу освіти та формування проектного мислення педагогів з метою розвитку соціальної компетентності підлітків; розроблення змістовного та організаційно-методичного забезпечення розвитку соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу; організація індивідуальних, групових і колективних форм соціально-комунікативної діяльності підлітків з урахуванням результатів психолого-педагогічної діагностики); визначено компоненти (аксіологічний, когнітивний, емоційно-вольовий, поведінковий), критерії (цінності взаємодії; обізнаність та усвідомленість; позитивне ставлення та впевненість; здатність до дії та взаємодії), показники та рівні (високий, середній, низький) розвитку соціальної компетентності підлітків; уточнено сутність понять: «соціальна компетентність підлітків», «розвиток соціальної компетентності підлітків»; подальшого розвитку набули положення про особливості розвитку соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу; *удосконалено* зміст, форми і методи розвитку соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу.

Робота має й суттєве прикладне значення, яке полягає у розробці й упровадженні в практику роботи загальноосвітніх шкіл методики діагностування рівнів розвитку соціальної компетентності підлітків; програм для педагогів та підлітків «Теорія і практика розвитку соціальної компетентності підлітків у сучасній школі»; «Соціальна компетентність. Соціальна дія. Соціальна успішність»; тематики виховних годин «Соціально компетентний підліток»; змісту форм і методів організації навчально-виховного процесу на основі педагогічного проектування; цільового навчально-виховного проекту «Розвиток соціальної компетентності підлітків»; методичних рекомендацій «Розвиток соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу».

Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у практичній діяльності педагогів та керівників загальноосвітніх навчальних

закладів; під час викладання у вищих навчальних закладах курсів «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Основи педагогічної майстерності», «Інноваційні технології навчання і виховання»; у системі післядипломної педагогічної освіти під час викладання курсів «Основи педагогічного проектування», «Розвиток соціальної компетентності підлітків в умовах проектування» тощо.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи і дає адекватне уявлення про загальну характеристику та структуру роботи, послідовність виконання дослідницьких завдань, отримані здобувачем висновки, а також надає перелік наукових публікацій здобувача за темою даного дисертаційного дослідження.

Високо оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Прашко О.В., вважаємо за доцільне висловити такі зауваження та пропозиції:

1. У тексті дублюється інформація про функції проектування на ст. 109 та на ст. 125 дисертаційного дослідження.
2. Таблиці 2.5 та 2.8 на сторінках 84 та 89 дисертаційного дослідження потребують глибшого аналізу.
3. У II Розділі на ст. 68-72 дисертантка подає описи методик, що були використані в експерименті та шляхи обробки їх результатів. Ми вважаємо, що варто подати описи методик у Додатках.
4. У III Розділі на ст. 107 (рис. 3.1.) дисертантка зобразила три складові підготовчого етапу проектування (гностична, діагностична, прогностична), проте вже далі по тексті (ст. 108) описує чотири складові, додаючи до попередніх ще орієнтовно-пошукову складову.
5. На ст. 107 дисертаційного дослідження на рис 3.1 подані три основних етапи проектування (підготовчий, основний, заключний), проте вже у табл. 3.1., 3.2., 3.3. дисертантка презентує інші етапи проектування (моделювання, концептуальна стадія, планування, реалізація, рефлексія).

6. Робота не позбавлена граматичних та стилістичних огріхів на ст. 39, 40, 45, 52, 55, 77, 85, 94 тощо, та вживання русизмів на ст. 123, 131, 145.

На завершення відзначимо, що висловлені зауваження і побажання носять здебільшого рекомендаційний характер і не зменшують значущості даного дисертаційного дослідження, його концепції, теоретичного і практичного внеску в успішне розв'язання означеної автором проблеми.

Таким чином, робота Прашко О.В. «Розвиток соціальної компетентності підлітків засобами проектування навчально-виховного процесу» представлена на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, є оригінальним, самостійним і системним дослідженням, має актуальну теоретичну, практичну та наукову значущість і відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, п.п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», а автор дослідження Прашко Олена Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

С.М. Прищеп

Підпис С.М. Прищепи засвідчую
Ректор Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

О.І. Безлюдний